

МИЛЕНА ДУШАНИЋ
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK 930.271

FIMBRIA VENTRIS

Абстракт: Анализа фрагмента билингвалног епиграма *IMS* VI, бр. 177 показује да је у питању епитаф рано умрлој особи, а ретка реч *fimbria* допуњује се са *vent[ri]s* захваљујући аналогiji *fimbria parentum* из *CLE* 1405,12.

Разумљиво је што богата и сложена грађа, каква је у новој збирци скупских натписа (В. Dragojević-Josifovska, *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, vol. VI, Beograd 1982), оставља, и после савесне издавачеве обраде, могућности за друге допуне и тумачења поједних натписа. Овом приликом скренули бисмо пажњу на фрагмент једног билингвног епиграма (бр. 177) који је издавач оставио без покушаја рестаурације и без одговарајућег коментара. Већи део натписа је, како се види на фотографији, изгубљен, али се сачувани одломак, резан необично лепим словима, да сигурно прочитати. Стих натписа је хексаметар или елегјјски дистих, јер су редови 2 и 6, нешто узвучени, можда састављени у пентаметру. Ипак, смисао епиграма и његова допуна још нам измичу. Поред већ сачувани грчки текст са латинским, долазимо до закључка да њихова садржина није дословно иста. Ова околност не изненађује; то је доста чест случај, како показују билингвни примери из Пекове збирке грчких стихованих натписа¹. Но, реч истог значења, важна за разумевање текста, јавља нам се у обе верзије: *invidia* (р. 4) „завист“ одговара грчком, делимично сачуваном *βασκ-* у р. 3.² На бројним епиграфским примерима у оба језика види се да се речи изведене од ове основе скоро искључиво односе на божанства која — као Хад, Моира, Парке — завиде човеку и пре времена га одводе у доњи свет³. Ове слике по правилу се срећу у случају да је покојник био дете или млада особа. На основу тога смемо са извесношћу претпоставити да је и наш епиграм посвећен прерано умрлој особи. Подаци о покојнику и дедикантима

¹ W. Peek, *Griechische Versinschriften* I, Berlin 1955, с р. 636—645.

² Допуну облицима од *baskanos* или *baskainō* предлаже и први издавач, али разуме стих тако да је у питању „смрт проузрокована страшном љубомором“ (подразумева се људском).

³ Уп. напр. *CLE* 1206,1: *Invida Parcarum series*: id. 974, 1: *Invida sors fati rapuisti*; G. Kaibel, *Epigrammata Graeca* 496,6: Peek, о. с. *βασκαίνει τοῖς ἀγαθοῖς Ἀιδ[ι]ης*.

споменика нису нам сачувани, али је могућно, судећи по постојећој пракси⁴, да су они били дати у прозној форми изнад стихованог дела натписа. Захваљујући наведеној збирци W. Река, у којој су издвојени, између осталих група, и епиграми који почињу негацијом, а настављају се адверзативом ἀλλά можемо и грчке стихове нашег епиграма схватити у основним цртама. Наиме, оваква формулација има и стандардну садржину: покојник није доживео свадбу ни потомство, већ га је пре времена уграбила завидљива судбина. Према аналогима⁵, сме се за рр. 2—3 предложити читање:

οὐτὶ δὲ παρ [τόν
ἀλλὰ κακῆ μοῦνη βασί [αἶνει Μοῖρα ἀγαθοῦς]

Што се тиче латинске верзије, ни за један од три почетка стиха нисам успела да пронађем паралеле у Бихелеровим *Carmina Latina epigraphica*. Invidia се уопште не јавља са атрибутом intenta, те сам склона да у р. 4 задржим читање invidiae intenta est. Не усуђујем се да предложим и допуну овог стиха; једино се може претпоставити, у складу с напред реченим, да је реч о зависти судбине која је угрозила нечјији живот⁶ (можда се intenta односи на изгубљено puella, а invidiae на изгубљено manu или сл.).

У следећем стиху сачувана је само ретка реч fimbria, са почетком наредне, VENT иза које се још види једна управна хаста. Fimbria и, ређе, fimbrium, како бележи ThLL, означава влакно, ресу и све завршетке који су им налик. Отуда је разумљиво чуђење издавача због примене овог израза у епиграму. Поменимо да преносно значење речи, „веза“, на који би се могло помишљати, није забележено. Иако неубичајена, fimbria ипак има једну директну епиграфску аналогију. У Бихелеровој Збирци (бр. 1405) налази се и стиховани натпис који родитељи посвећују изгубљеном детету. Стих који нас интересује (12.) гласи:

Fimbria parentum altera flamma cremas.

Смисао ће бити јаснији ако кажемо да је у претходном стиху реч о гробу који већ крије кости детета; друга ломача, дакле, спалиће и родитеље. Употребу израза fimbria уз parentum Бихелер коментарише: Fibras exspectamus, fimbria tamen ut rapacissima ignium aliquotiens cum his componitur. Овај драгоцен пример показује да исти смисао речи fimbria (такође у плуралу) треба задржати и у нашем тексту⁷. Сем тога, он намеће и допуну следеће

⁴ За такав случај уп. нап. 9.

⁵ Уп. Kaibel, *o. c.* 1826, οὐ γά[μον] οὐδ' ὑμέναιον ἐσέδρακον/ἀλλά με Μοῖρα ἤγαγε i 208,12—14: κατεῖδε δ' οὐτι νομφικῶν ἐφιμερον/παστὸν γάμον πάρεδρον ἀλλ. . . / . . . ἦλθ' ὅπ' Ἀΐδαν.

⁶ За intendo с овим значењем уп. ThLL s. v. Π 6 I са објектима facinus, necem, crimen.

речи. То може бити само *ventr[is]*, свакако у значењу мајчине утробе или мајке. *Exempli gratia* можемо чак према стиху из *CLE* допунити и наш као пентаметар:

Fimbria vent[ris mei, altera flamma cremat].

Ако је предложено читање добро, *fimbria ventris* као *pars pro toto* за мајку значило би, даље, да је дедикант епитафа непознатом покојнику његова мајка.

Остаје још завршни стих. Он често садржи став покојника према животу и смрти, саопштен у виду опомене или савета живима, најчешће пролазнику који чита епитаф. Како видимо, и наш је стих формулисан у другом лицу: *Invide, si sapias*. Облик *invide* не може се, *metri causa*, схватити као императив⁸, јер бисмо онда на почетку стиха имали трохеј. Остаје да се реч схвати као вокатив, овде у значењу „злуради“⁹. Наставак стиха *iam pro... упућује*, као ми се чини, на честе завршетке типа *iam properat mors*¹⁰. Тако долазимо до прихватљивог смисла: „Злуради, кад би био разуман (знао би да) и по тебе долази смрт“ у латинском, можда

Invide, si sapias, iam pro[dit et tibi fatum].

Допуне које смо предложили унапређују донекле, како се надамо, разумевање разматраоог епиграма. Ипак, неуобичајеност његовог израза, за коју немамо праве аналогije, не дозвољава, засад, потпуну и сигурну рестаурацију свих стихова¹¹.

⁷ Стога одбацујем тумачење које ми се најпре наметнуло, *fimbria ventris* — „пупчана врџа“, које би подупирала могућа допуна р. 2 *πασ[μάτιον] = πείσματιον*, што у овом значењу бележи Лидл-Скотов речник (*Schol. Demost. II, 19. 119*). Други смисао који се могао тражити јесте да су *fimbria* конци које преду, мере и секу Парке. Та слика је врло честа у епитафима из *CLE* али се уместо *fimbria* јављају изрази *fila* и *stamina*. Сем тога, остаје нејасан, ако се прихвати овакво тумачење, почетак следеће речи, *VENT*.

⁸ Како то чини Б. Јосифовска-Драгојевић, схватајући последњи стих другачије од нас: *L'amertume des dédicants atteint son pont culminant dans l'exhortation à la jalousie du dernier vers „invide si sapias“*.

⁹ Као напр. у *CLE* 1298, 1: *Invide, quid gaudes? Illa hic mihi mortua vivet*. Овај елегички дијастих налази се испод једног прозног епитафа у Риму *Invide* у истом значењу налази се и на једном натпису из Виминацијума, који ће објавити М. Мирковић у вол. IV *IMS*.

¹⁰ Такви су нпр. *CLE* 1231, 4: *Qui legitis, moneo: vivite mors properat, ibi 513, 13: ... et vos venietis ibidem*.

¹¹ Овај чланак представља део саопштења „Рад на античкој епиграфци из СР Србији 1980—1983“, који сам одржала на Скупу у Жалену.

SUMMARY

Milena Dušanić: FIMBRIA VENTRIS

The reading and interpretation of the fragmentary bilingual epitaph *Inscr. Més. Sup.* VI 177 (elegiac couplets rather than hexameters?), found near Scupi, may be improved somewhat.

The Greek verses 2—3 (note βασι[-, v. 3) reveal that the deceased was a young person, victim of the divine jealousy. The parallels such as Kaibel nos. 208, 496, 1826 and Bücheler no. 974,1 would suggest a tentative restoration: οὐτι δὲ πασιτόν — — — / ἄλλὰ κακῇ μούνη βασι[αίνει Μοῖρα ἀγαθοῖς].

The Latin part of the epitaph seems to lack close analogies. The meaning of *fimbria* (line 5), however, may be understood from Bücheler no. 1405, v. 12: *Fimbria parentum altera flamma cremas*. Obviously, the Scupian inscription referred to *fimbria ventr[is]*- a new expression — of the deceased's mother. The last verse will have run: *Invide, si sapias, iam pro [dit et tibi fatum] or the like.*